

מעט מן האור

חוברת לימוד לחנוכה תשפ"ד

הרב אפרים חיים הלוי קליין, הבן יקיר לי אפרים, כרך א

מיד כשגילו פך שמן טהור הדליקו בו ולא חשבו מה יהיה בהמשך, אלא השליכו את יהבם על הקב"ה, והאמינו שאם הקב"ה זימן להם היום שמן יש להדליק בו היום ולקיים המצוה היום ולא לדאוג מה יהיה מחר. אכן בזכות האמונה והבטחון שהיה להם זכו לנס, שמאותו שמן יכלו להדליק במשך כל אותם שמונת ימים.

בהדלקת המנורה היה מעשה והיתה אמונה. בית המקדש חולל והשמנים נהרסו. לחשמונאים היה מספיק שמן ליום אחד, ולקח שמונה ימים להכין שמן טהור חדש (ראו הר"ן על רי"ף, שבת ט ע"ב). הם יכלו לקפוא במקום. אבל במקום לוותר, הסתפקו במה שיכלו באותו רגע והדליקו את המנורה עם הכמות הזעירה של שמן שהייתה להם.

ר' קליין מדגיש מעשה אמונה זה, ומרחיק לכת אף יותר. לטענת ר' קליין, דווקא העשייה, חרף הדאגה מהמחסור, היא מה שהביא לכך שהחשמונאים זכו לנס השמן שנמשך שמונה ימים. כמעט תמיד אי אפשר לדעת מהיכן תבוא הישועה. כל מה שאנחנו מסוגלים לעשות הוא ללמוד ממעשה החשמונאים ולעשות כמיטב יכולתנו, מתוך אמונה שמהו טוב ייצא מהמאמץ שאפשר לגייס.

מעשה האמונה האולטימטיבי הוא לעתים קרובות הפעולה הפשוטה של הצבת רגל אחת לפני השנייה, וצעידה קדימה אל מול הכוחות הדוחפים אותנו לאחור. העולם, כפי שכולנו מרגישים כעת במלוא העוצמה, יכול להיות מקום מפחיד וסוחף. במיוחד בזמנים אלו, כשזועקים לישועה וחשים צורך בשמן טהור, אך לא בטוחים שאנו ערוכים למשימה, לנסות כמיטב יכולתנו דורש מאמץ עצום. ברגעים אלה, פשוט לעשות את מה שמסוגלים הוא הצהרת אמונה - אמונה בעצמנו, אמונה בקהילה שלנו, אמונה באלוהים, אמונה שיכולה להיות מציאות אחרת, תקווה.

סוג זה של אמונה לרוב אינו קל כפי שהוא נשמע. לפעמים ייאוש מרגיש

עמותת מכון הדר משמשת בית לקהילות וליחידים השואפים לדרך חיים יהודיים של תורה, עבודה וחסד – דרך חיים המשקפת ערכים של שוויון, מחויבות ולימוד תורני המחובר לחיים, ומתאפיינת בהתנהלות הלכתית אמיתית, שאיננה מנותקת מאתגרי החיים והשעה. מגוון הפעילויות המתקיימות במכון הדר משקפות את ערכי היסוד האלו ומספקות מקום ללימוד יהדות אשר אינו מתפשר על רצינות, עומק או איכות הלימוד התורני ואשר מניב קול יצירתי ורלוונטי.

הנהלת מכון הדר ישראל

ר' אביטל הוכשטיין - נשיאת מכון הדר
אורית רפלקרזר - מנהלת מכון הדר

תוכן חוברת לימוד חנוכה

ר' נדב ברגר, ר' אביטל הוכשטיין, ר' בת' לוי, שירה ליברמן, ר' עידית מבורך-שאג, ר' אלעזר סיימון, ד"ר ציביה פרנק-ויגודה, ר' ד"ר ג'ייסון רוגוף, ר' ד"ר ענת שרבט.

עיצוב: נעה כהן לובר

כל הזכויות שמורות 2023 מכון הדר

מכון הדר ע"ר

עמק רפאים 63, ירושלים

טל: 02-5633782

לפרטים או מידע אודות מכון הדר ישראל: israel@hadar.org

mechonhadar.org.il

נר ראשון | להתגבר כארי ר' אביסל הוכלסטיין

שולחן ערוך, אורח חיים א, א

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר.

באר היטב, אורח חיים א, ב

השחר - בשל"ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה, הן בבקר הן בערב.

• **איך** אתם מבינים את אתגר הקימה בבוקר? על מה יש צורך להתגבר? מדוע נדרשת לשם כך התגברות כאריה?

• **למה** עשויים להיות פירושים שונים לדרישה שיהיה האדם מי שמעורר את השחר?

• **איך** אתם מבינים את ההפרדה בין יום ללילה, את החיבור ביניהם ואת הסוד הטמון בכך?

כמו התגובה המתאימה לאתגרים העומדים בפנינו. אבל דווקא בזמנים של חושך אנחנו צריכים לשמוע את עידודו של ר' קלין: "לא להתייאש! לא לאפשר לענני הספק למנוע מאיתנו לקחת צעד אחד קדימה! לא להטיל ספק במה יכולים לעשות היום רק כי לא יודעים מה יביא מחר!"

בחוברת הזאת, אנו מציגים בפניכם טקסטים שעוזרים לצלול ולחקור את התפיסה הזו של אמונה, נאמנות ואמון - טקסטים שמקדשים לפעמים מעשים פשוטים כמו התעוררות בבוקר או העמדת רגל אחת מול השנייה. סיפור נס פך השמן מתאר בדיוק את הנסיבות האלו. העם היהודי הדליק נרות לא רק בגלל שהיה לו שמן ליום אחד, אלא בגלל שהייתה לו אמונה של יום אחד. זה מעשה וזו אמונה שממשיכים להאיר את חיינו עד עצם היום הזה. תקוותנו היא שבעזרת לימוד הטקסטים הללו במשך שמונת הלילות של חג האמונה הזה, נוכל לאגור חלק מהשמן החשמונאי הטהור הזה, ושמספיק אמונה, עשייה, ואומץ יעמדו לרשותנו על מנת להמשיך הלאה בימים החשוכים האלה.

ר' יוסף קארו בעל השולחן ערוך בוחר לפתוח את ספר ההלכה שלו בדרישה פסיכולוגית: התגברות. ואולי על אף שזהו ספר הלכה יש לשמוע בדברים לא רק הנחייה, אלא הנחייה המתבססת על תפיסה מסוימת של נפש האדם: קימה בבוקר דורשת לפעמים התגברות שמקבילה לכמות הכוח שאנו מדמיינים שיש לאריה.

"יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו" - נראה שבעל השולחן ערוך מבין שישנם לא מעט צעדי בוקר בסיסיים - צעדי התמודדות ראשונית עם החיים, עם היום, עם המחר, עם העולם - אשר דורשים לעיתים מאמץ גדול: עמידה, התייצבות למול יום חדש, עבודה - גם אם היא עבודה שבשגרה, ועבודת ה'.

בעל השולחן ערוך מתאר את המטרה במילים: "שיהא הוא מעורר השחר". למעשה, בהתנהלות היומיומית שלנו, אנחנו מהווים חלק מן ההבאה, היצירה והדרבון של יום חדש. ואולי זהו תוצר: כשאנו קמים בבוקר, ומתגברים על מה שמושך אותנו להישאר במיטה - אם זה קשיי האתמול, הרצון לישון, פחד ממה יביא היום - כשאנו מתגברים על אלו, אנו מייצרים בעצמנו התעוררות של יום.

נר שני | על הנס: בימים ההם ובזמן הזה שירה ליהוא

פירוש השל"ה מוזכר אצל חלק מן הפרשנים על השולחן ערוך. השל"ה מבין את המשפט האחרון כמעשה של חיבור בין לילה ליום. השינה, אולי, מנתקת בין הלילה ליום. ובאופן מטאפורי: הרי שעל-מנת לחבר בין הלילה, שלעיתים מובן כשחור, כרע, לבין האפשרות של יום חדש שיש בו אור, תקווה ושחר, נדרשת התגברות בעוצמה כארי. השל"ה מציע שתורה ותפילה הן אמצעים לחיבור, המקשרות ומגשרות – בין לילה ליום, בין יאוש לתקווה, בין עבר לעתיד. תפילה כמעשה שחוזר על עצמו, מביעה שיגרה מתמשכת; או אולי דווקא תפילה כמרחב דינמי של הזדמנות לא לקבל את המציאות כפי שהיא – מרחב להבעת הצורך בשינוי. וכן לימוד: כדבר מתמשך מפרשה לפרשה, מדף לדף; ואולי דווקא לימוד כדבר שמתחדש ומשתנה ומגיב למציאות – תורת חיים.

ר' צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק, בראשית פרשת מקץ

והברכה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה מורה שאנחנו מבקשים שיעשה לנו גם עכשיו נסים כאלה כמו שעשה לאבותינו בימים ההם. ועל נסים בשינוי סדרי בראשית אין אדם רשאי להתפלל, כדאיתא (בבלי, שבת לב ע"א) שמנכין לו מזכויותיו, ואסור ליהנות ממעשה נסים כמו שאמרו (בבלי, תענית כד ע"ב) לא תיזבנון דמעשה נסים הוא...

ולכך אין אנו מברכים בפסח שעשה נסים, שיהיה נראה שאנו חפצים שיעשה לנו גם עכשיו נסים כאלה, ועל זה אין לבקש, כנזכר לעיל. רק אנו מבקשים שישכנו אליו ונשובה ויגאלנו במשפט.

אמנם בחנוכה ופורים היו הנסים מלובשים בטבע ובלא שינוי סדרי בראשית. ובפורים היה דרך הטבע גמור, שבשביל שהמלכה היתה מישראל ועמדה לבקש על עמה עשה המלך רצונה וצוה להרוג את שונאי ישראל. ואף שבאמת היה נסים ונפלאות של ה' יתברך מתחילה ועד סוף... אבל מכל מקום לא היה נראה בחוש להשתנות סדרי בראשית.

וכמו כן בחנוכה לא היה נראה כל כך השתנות סדרי בראשית, כי היה התחלת הנס על ידי מלחמה והיו יכולים גם כן לקרב הדבר אל השכל. אף שנפלו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, יוכל להיות מצד שישראל הלכו במסירות נפשם ונתרצו ליהרג על קידוש השם, והיוונים לא מסרו נפשם, ולכן גברו החשמונאים. וכדומה עניינים שיוכל להיות במלחמה לפעמים, שיתגבר החלש על הגיבור. ואף דבאמת היו התשועות והנסים והנפלאות מן השמים, מכל מקום מאחר שלא היה התגלות שינוי סדרי בראשית.

על נסים כאלה שלא מצד השתנות סדרי בראשית רשאים להתפלל תמיד. ולכן אנחנו מברכים שעשה נסים בחנוכה ובפורים שיתעורר נסים כאלה גם עכשיו כמו שמזכירין שעשה נסים לאבותינו בזמן הזה. ולכך בנוסח מי שעשה נסים בשבת שמברכין אין אנו אומרים בלשון מי שעשה נסים לאבותינו וגאל אותם הוא יעשה לנו נסים ויגאלנו, כי אין רשאים להתפלל על נסים כאלה שנעשו במצרים ואנחנו מבקשים רק מי שעשה אז הנסים יגאל אותנו גם עכשיו.

נר שלישי | אור, עולם ר' יצחק אבירם-של

תלמוד בבלי, הגיגה יב ע"א

ואור ביום ראשון איברי [=גברא]? והכתיב [=והרי כתוב]: "ויתן אותם אלהים פרקיע השמים", וכתיב: "ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי" - כדברי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אור שבקרא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים - עמד וגנזו מהן, שנאמר: "וימנע מרשעים אורם". ולמי גנזו? לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר: "וירא אלהים את האור כי טוב", ואין "טוב" אלא צדיק, שנאמר: "אמרו צדיק כי טוב". כיון שראה אור שגנזו לצדיקים שמח, שנאמר: "אור צדיקים ישמח". כתנאי [=כמחלוקת תנאים]: אור שבקרא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, דברי רבי יעקב. וחכמים אומרים: הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון, ולא נתלו עד יום רביעי.

מהי המחלוקת בין ר' יעקב לחכמים? למה חשוב לגמרא להפריד בין העמדות שלהם?

מהי תגובת הקב"ה לדור הפלגה והמבול? מה קורה כשנשלל האור מהאנושות? האם זה אפשרי?

מה משמח את הקב"ה בראייתו את האור?

המאמץ של הגמרא להפריד בצורה דיכוטומית בין הטוב והרע, הרשעים והצדיקים, בא לידי ביטוי בדימויים של האור והחושך. אבל זה בעצם דימוי לא מוצלח. אם אנחנו רוצים ליצור בינאריות, אז חושך ואור הם לא דוגמאות טובות, הרי יש דרגות ביניים: הזריחה והגאולה באות קמעה קמעה. סוגיות הגמרא העוסקות בזמני היום מכילות דיונים אין ספור על הצבע המדויק של האור בשעה מסוימת, ויש המון ציוני זמן הנשענים על הדרגות השונות של האור והחושך.

חז"ל מגייסים לעזרתם את בריאת העולם ואת סדר הימים כדי להפריד בין שני סוגי האור. יש את האור שנברא ביום הראשון, שהאדם מביט

מה תפקידה של ברכת 'שעשה ניסים' על פי המובא ממש בתחילת דברי ר' צדוק?

ר' צדוק מבחין בין ניסים גלויים לניסים שבדרך הטבע. כיצד ניתן להגדיר נס שבדרך הטבע לדעתכם? מה יהיו גבולות ההגדרה של נס כזה?

כאשר בשבת טוענת שקבלת נס גלוי, מחירה בניכוי זכויות. למה הכוונה?

כאם לדעתכם כדאי לקוות למציאות של נס שמעל הטבע? מעניין לחשוב איך יראה עולם שיש בו מציאות ניסית כזו, האם זהו עולם מורוח או מופסד?

אחת מברכות חנוכה המלוות את הדלקת הנרות היומית, היא "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". מעניין שאת ברכת 'שעשה ניסים' אנו מברכים דווקא בחגים בהם הנס אינו גלוי כל כך. שהרי בפסח המטיר עלינו הקב"ה שפע של ניסים גלויים אדירים, ולמה לא נזכיר אותם ונודה עליהם בברכה?

ובכן, להודות תמיד אפשר, וזה תפקידה של תפילת הלל, גם בחנוכה וגם בפסח. אבל תפקידה של ברכת 'שעשה ניסים' הוא שונה. להזכיר את ניסי העבר ולבקש גם על העתיד. ר' צדוק מזכיר לנו שבתפילה לנס, אין לקוות לנס גלוי. נס כזה 'מנכה' לנו מזכויותינו (על פי הגמרא במסכת שבת לב ע"א). לכן הברכה הזו נעדרת מפסח ונוכחת בחנוכה.

מבין החגים, חנוכה משרה עלי תחושה של קרבה. האירועים שחוללו אותו קשים אמנם, אבל מוכרים איכשהו, קלים להזדהות. לא האירועים רבי ההוד והרושם של יציאת מצרים בפסח, לא ההתגלות הרוחנית הגבוהה של חג מתן תורה, ואפילו לא פורים, ששייך למחוזות רחוקים. במיוחד היום, בצל המלחמה, החשמונאים הם מכרים קרובים, ממש שכנים. להיסטוריה, לטריטוריה, לנסיבות. והנס שלהם, נס כזה אפשר לדמיין, זה נס מסוג שממש יכול להיות.

כל ערב על יד החנוכייה (ובלב, כל שניה, כל הזמן) נברך את אלוהינו שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם, ונקווה לניסים שכאלה גם בזמן הזה.

נר רביעי | בורא מאורי האש ר' נצבא ברא

תלמוד ירושלמי, ברכות ה, ה

רבי לוי בשם רבי בזירה: שלשים ושש שעות שימשה אותה האורה שנבראת ביום הראשון: שתיים עשרה בערב שבת, ושתיים עשרה כליל שבת, ושתיים עשרה בשבת. [...] כיון שיצאת שבת התחיל משמש החושך ובא. ונתירא אדם, ואמר: אלו הוא שכתב בו "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב" (בראשית ג, טו), שמא בא לנשכני? ואמר "אך חשך ישופני" (תהלים קלט, יא). אמר רבי לוי: באותו שעה זימן הקב"ה שני רעפין [=לְבָנִים], והקישן זה לזה ויצא מהן האור, הדא הוא דכתבי [=זהו שכתוב] "ולילה אור בעדני" (תהלים שם), ובירך עליה "בורא מאורי האש".

• **כאזרי** מספר על המפגש הראשון של האדם עם החושך (ראו עוד להלן). מהי התגובה הראשונה של האדם לאותו חושך קמאי?

• **כצב** מגיב הקב"ה לחרדה של האדם? מה מיוחד בתגובה זו?

• **כא** מייצר את האש? על מי נאמרו המילים "הקישן זה לזה"? מי עושה את הפעולה?

• **כצב** התגובות הבאות של אדם הראשון שונות מן התגובה הראשונית?

אדם הראשון נברא ביום שישי, ערב שבת. לפי המדרש, הקב"ה כיבד את השבת באורה שנבראה ביום הראשון, "האור הגנוז" (ראו עוד במקור הקודם לעיל), שהמשיכה להאיר למשך השבת כולה, כולל הלילה. לפיכך, מוצאי שבת הוא המפגש הראשון של האדם עם החושך, תופעה שהוא כנראה לא הכיר עד עתה. לפי מקורות אחרים, האדם חטא בעץ הדעת ונענש בגירוש מגן עדן עוד באותו יום שישי שנברא בו. בראייה כזו, המפגש הראשון עם החושך הוא מימד נוסף של ההתמודדויות הראשונות של האדם עם הקיום הקשה של החיים האמיתיים מחוץ לגן עדן.

בו עד סוף העולם, ואפשר לשאול האם זהו סוף העולם מבחינת זמן, היסטוריה או מרחק? (יש אור שאפשר לראות לראות למרחק גדול). הרי מונחי הזמן והאור מאד קשורים האחד לשני: השמש השוקעת מסיימת את היום והזריחה מתחילה את היום הבא.

האור השני, הוא האור הטבעי, הרגיל השגרתי, המאורות, שלדעת חכמים נתלים ביום הרביעי ברקיע. זאת אומרת, לדעת חכמים, זהו אותו אור האור שנברא ביום הראשון נתלה ברקיע ביום הרביעי. אלו לא אורות שונים.

ההקשר של הסוגיה המובאת כאן הוא דיונם של חכמים בימי הבריאה, מה בדיוק נברא בכל יום, האם יש סתירות (נגיד בדיון שלנו: האור נברא ביום רביעי או ביום ראשון?), והאם חסרים שם פרטים. יש משהו בפרטי הפרטים של הבריאה ויודא הסדר של איזה אלמנט נברא בכל יום, שמבטא את הצורך והרצון של חז"ל, כמו כולנו, בשליטה, בידע, בדיוק; וגם - בדיכטומיה: שנדע בדיוק מה טוב ומה רע, מי צדיק ומי רשע, וההבדל הבולט ביניהם.

האנלוגיה של האור משרתת אותנו פה במובן אחר, בלהבין שיש אפשרות לפיה יש סוגים של אור: אור שנשלל וחוזר אלינו באופן דורי, לפי החלטה שמיימית, ואור שתלוי ועומד ברקיע מאז ששת ימי בראשית, שיש בו זריחה, ושקיעה, צאת הכוכבים ואור ראשון, בין השמשות והזמן בו מכירים בין תכלת ללבן. יש באור הזה גוונים, ומגמות, ובעיקר מורכבות ותהליכיות.

נר חמישי | חזית מצוות הדלקת נרות ר' צ"ר לני שריה

תגובה טבעית לחושך היא הפחד שהחושך יבלע אותנו, שהחשכה תימשך לעד ושלא נראה עוד אור יום. ואכן, כך מגיב גם האדם הראשון. אלא שבתוך הסיטואציה המפחידה הזו, הקב"ה נחלץ לעזרתו של האדם ומעניק לו דרך התמודדות עצמאית לייצר אור בתוך החושך - האש. הסיפור מזכיר מאוד את המיתוס היווני המפורסם של פרומתאוס שגונב את האש מן האלים ומורידה אל האדם. שניהם סיפורי ראשית שמסבירים מניין הגיע אל האדם הכלי המיוחד הזה של האש. אך מעניין לחשוב כיצד האגדה החז"לית שונה מן המיתוס היווני. ראשית, הקב"ה מעניק לאדם את האש מתוך חמלה, ומתוך שותפות גורל עם דרכו של האדם בעולם. אין מלחמה בין הקב"ה והאדם, אלא הקב"ה ניצב לצידו בעת צרה. שנית, הקב"ה אינו נותן את האש כמו שהיא, אלא הוא מעניק לאדם שני רעפים (לבנים), מהם הוא יכול לייצר את האש בעצמו. מהבחינה הזו, הקב"ה דוחף את האדם לעשות מעשה בכוחות עצמו לנוכח האיום הקיומי של החושך, במקום לפתור את הבעיה עבורו.

כשלוקחים צעד אחורה ושוקלים את מהלך הסיפור, אפשר לראות שהאדם עובר מתגובה ראשונית של פחד ושיתוק, לתגובה של מעשה, המוביל להתמודדות עצמאית, ולבסוף הודיה על החסד שהרעיף עליו הקב"ה להתמודד עם החושך של העולם בכוחות עצמו: "ברוך אתה ה' בורא מאורי האש".

הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף, מועדים, דין אכסנאי בחנוכה, סעיף ג
חיילי צבא נשואים, הנמצאים בקוי החזית, יוצאים ידי חובת נרות חנוכה בהדלקת נר חנוכה שמדליקות נשותיהם בביתם.

- **אנ** מלמד אותנו קטע זה מתוך ילקוט יוסף (לקט פסיקות של הרב עובדיה יוסף) בקשר להדלקת נרות מבחינה מגדרית?
- **אנ** אנו לומדים על חזית ועורף של מלחמה ושל מצווה? איפה חזית המלחמה ואיפה נמצאת חזית המצווה?

מלחמת חרבות ברזל לימדה אותנו שחששות שיתוף נשים במערך הלוחם וביכולתו המבצעית של צה"ל התבדו. מצאנו נשים לוחמות, נשים שהובילו קרבות והצילו ישובים שלמים, נשים שחירפו נפשן בצעדן קדימה. ראינו נשים נשואות ואמהות, ואפילו אם לעשרה, שהובילו קרבות בגבורה. התפיסה שנשים במלחמה שייכות לעורף וגברים לחזית נפלה, והוכחה כלא תמיד נכונה.

אם כן, בואו רגע נהפוך את הדברים: חיילות צבא נשואות, הנמצאות בקוי החזית, יוצאות ידי חובת נרות חנוכה בהדלקת נר חנוכה שמדליקים אנשיהן בביתן.

- **אנ** ההיפוך מאפשר לימוד חדש בתפיסות של הלכה ומגדר?
- **אנ** זאת ולמרות זאת, מה נותן לנו ההיפוך?

על הדלקת נרות חנוכה קבעו חז"ל שאישה ודאי חייבת בהדלקה, שאף הן היו באותו הנס. אך בין הראשונים כבר התקיים ויכוח באשר למעמדה של מצווה הנעשית על ידי אישה - האם היא מוציאה או שלא. וכך, בעולם ההלכה האשכנזי, מצוות הדלקת נרות חנוכה (למרות ההסבר של ר' יהושע בן לוי שאף הן היו באותו הנס), עומדת כמו עוד מצוות שהזמן גרמן כדבר שמותר לעשותו, במסגרת התפיסה שנשים יכולות

נר שישי | פרסום הנס: בין הפרט לציבור צ"ר ציביה פרץ-ויאזבה

תלמוד בבלי, שבת כא ע"ב

[מצוות נר חנוכה משתקע החמה] עד שתכלה רגל מן השוק - ועד פמה? אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: עד דכליא ריגלא דתרמודאי [=עד שתכלה רגל של תרמודאים]

ר' יצחק מוינה, אור זרוע, חלק ב, שכב, א

"ארבב"ח א"ר יוחנן: עד דכליא רגל דתרמודאי" - מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכין בני השוק לבתיהן משחשיכה ומבערין אור בבתיהן, וכשצריכין לעצים יוצאין וקונין.

• **נסה** הגמרא מחדדת את הקביעה הכללית "עד שתכלה רגל מן השוק", הבאה לתחום את זמן הדלקת נרות חנוכה שיש בו פרסומי ניסא?

• **ברקשר** של חנוכה, הגמרא מרבה לעסוק במרחב ובזמן הנמצאים בתווך: פתח הבית (בין פנים וחוץ), רדת החשיכה (בין יום ולילה). איך קביעת סוף זמן הדלקת נרות על פי "רגל דתרמודאי" מעמיקה את המשמעות של המעברים לפי ההסבר של ה"אור זרוע"?

• **כחציאור** העירונית המודרנית שלנו, איך ניתן לתרגם את "רגל דתרמודאי"?

לעשות את המצווה ומקבלות עליה שכה, אך אינן מוציאות אחרים ידי חובתם. מתוך התפיסה ההלכתית של "אשתו כגופו" - האיש עושה את המצווה וכולל גם את אשתו בה, ואם עושה היא - עושה לעצמה. דבר זה אינו מאפיין את עולם ההלכה של עדות המזרח ובני המערב (מגרב), בדרך כלל התפיסה היא שנשים לא צריכות להדליק בנוסף. ובכל זאת, אנו רואים שהרב עובדיה יוסף מאפשר כאן אולי את "אישה כגופה", כשהתפיסה כנראה היא שהזוג הם יחידה אחת, בית אחד. אם אין באפשרותו של אחד, השני יעשה עבור שניהם, ואולי, נקודתית, ההעדפה המגדרית מיטשטשת.

חנוכה הוא הזמן המדויק לדון בעניין, כיוון שחג זה אכן מדבר על מנהיגות נשית: חנה ושבעת בניה, החשמונאית שהוכיחה את ישראל, ויהודית הגיבורה. נשים היו גיבורות החזית המלחמתית והלכתית נקבע שהן חלק מן המצווה.

האם זה פותח מחשבות על עקרון השוויון גם במישורים הלכתיים נוספים? הלוואי. כמו בחזית אחת כך גם בחזית האחרת תקראנה בנות ישראל "אחרי", ותתאפשר שותפות, וצעידה קדימה בעולם ההלכתי והדתי.

במסכת שבת, עוסקת הגמרא בתנאים להדלקת נרות חנוכה שיש בה פרסומי ניסא. קביעת סוף הזמן להדלקת נרות המקיימת את רובד המצווה של פרסום הנס ברבים, נראית תחילה פשוטה ומובנת מאליה: הקביעה "עד שתכלה רגל מן השוק" מציינת יחס פשוט בין פנים וחוץ, בין הבית ודרי הבית לבין השוק ומי שמהלך בו. כל עוד מתקיים במרחב הציבורי מסחר, למרחב המחשיך והמתרוקן יש משמעות כזירה של חיים חברתיים, ולכן מתקיים בו - דהיינו בתפר בין הבית והעיר - פרסום

נר שביעי | צינור של חיים ר' אלכסנדר סיימון

הרב מרדכי יוסף ליינר, מי השילוח, חלק א, פרשת וישב
"זירד יהודא מאת אחיו" (בראשית לח, א).

טעם הענין למה הלך יהודא לישא אשה בזה הזמן, מפני שראה כי יעקב מיאן להתנחם, וביעץ כי עליו נפל הגורל לשאת הכתונת לאביו ונפל דעתו מאד מזה וחשב כי חס ושלוש אפס תקוה ממנו. והלך לישא אשה, שאמר אפשר שיהיו לי בנים טובים אשר מהם יצמח בנין עד עד.

ואחר כך הבין לו הקב"ה אם חס ושלוש באמת אשר אתה חושב שאין לך תקוה ואין לך חיים בשורש, אם כן אף אם תוליד מאה הלא לא יוכלו להיות בחיים יותר ממך. כי אצל השם יתברך, הצינור ששולח על ידה החיים, גם הצינור צריך להיות של החיים, ואם כן כאשר בדעתך לא יהיה רק חיי שעה אף כל תולדותיך. ולכן כאשר בא על בירר הדבר נולד לו שְׁלָחַ, וקרא שמו שלה, היינו טעות, שטעה בדבר. ולכן בנים הראשונים לא היה להם חיים, ושלה נשאר בחיים.

• **לָבוֹן** יהודה התייאש? וממי?

• **לָכֵס** שני שלבי ההתמודדות של יהודה עם הייאוש שלו, לפי מי השילוח? מה החשיבות של כל אחד מהם? איזה סוג אמונה מאפיין כל אחד מהם?

• **כֵּאֵם** יש משהו מוזר באופן שבו הביטוי "חיי שעה" משמש בטקסט?

מי השילוח מספר לנו שאחרי מכירת יוסף, יהודה התייאש מהחיים. הטעויות הקשות שהוא עשה והתוצאות הטרגיות שלהן הכניסו אותו לדיכאון, והוא איבד אמון בעצמו וביכולתו להביא משהו חיובי לעולם. ההתמודדות הראשונית שלו היא דרך תקווה לעתיד רחוק. מה שמפעיל את יהודה, מה שגורם לו לא לסיים את חייו ממש, זו התקווה שאולי יהיה לו צאצא שהחיים שלו יהיו חיים ששווה לחיות אותם. ולשם הוא מנתב את כוחו.

הנס. משכלתה רגל מן השוק, החיים נעים פנימה אל תוך המרחב הבית, וממילא אין להדלקת הנרות בפתח הבית בשעה מאוחרת זו ממד של פרסום הנס.

חידוד קביעת הזמן שבסופו הופך המרחב העירוני למרחב ריק אינו בא רק לציין עובדה - מי הם האחרונים מבין באי השוק (התרמודאים) - אלא מייחד להם תפקיד מפתח בתמורה המתרחשת בין פנים לחוץ, בין הפרטי לציבורי, בין זמן היום לזמן הלילה. כפי שמפורש ב"אור זרוע" ובעוד מקומות, התרמודאים הם סוחרים שמוכרים עצים להארת הבית וחימומו, ולכן, הם נשארים במקום עד שכל שאר באי השוק - ובעיקר המוכרים האחרים ("בני השוק") - הספיקו להאיר ולחמם את הבית. גם אלה שאיחרו לחזור הביתה בשעת חשכה עוד יכלו לחזור לשוק ולרכוש עצים לפי צורכם.

לא רק המרחב הציבורי משנה משמעות עם רדת הלילה והתרוקנות הרחובות: גם המרחב הפנימי, הפרטי והאינטימי. כאשר המסחר פוסק והעיר הופכת ל"חוץ", הבית מצריך אור וחום כדי להיות למרחב עוטף ומוגן, ממנו ניתן לפרסם את נס חנוכה החוצה. לשם כך, צריך אנשים שישארו במרחב הציבורי המחשיך עד שמכל חלון בוחק אור נעים. התרמודאים מתווכים בין השוק לבין הבית, בין המרחב המחשיך לזה שמתמלא אור. בעיסוק הטריטוריאלי, היומיומי שלהם, הם סוכני המרחב-זמן השברירי שבו הדלקת נרות חנוכה יוצאת מהפרטי אל הקולקטיבי, מפנים החוצה.

החידוד של קביעת הזמן להדלקת נרות חנוכה מחייב אותנו לחשוב על אלה שנמצאים בחוץ ותפקידם לתמרן בין מרחבים ובין זמנים שונים. לא פלא שה"רגל" המופשטת של הגמרא חוזרת בהערה של רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן לגוף של התרמודאים: הערה זו מזמינה אותנו להבין את מצוות פרסומי ניסא לא (רק) כחובה דתית החלה על המדליק, אלא כמחויבות חברתית כלפי אלה שמכורח הצרכים של הכלל, הגשמיים והרוחניים, נאלצים להישאר אחרונים בשוק. כשאנו חושבים על המציאות העירונית שלנו, ספק אם ניתן להתעלם מנוכחותם התמידית של "תרמודאים" - אלה שנמצאים במרחב הציבורי החשוך, השומם ואף מאיים מעט, ומכשירים בעשייתם הפרוזאית והבלתי נראית, את מרחב הבית כמרחב של אור, של חגיגה ושל תקווה.

נר שמיני | לילה כיום יאר ר' צ"ר ע' ייסון האול

תלמוד בבלי, עבודה זרה ח ע"א

תנו רבנן [=לימדו חכמים]: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו וכוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים? עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה. כיון שראה תקופת טבת, וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא! הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת, עשאן לאלו ולאלו ימים טובים.

• **למה** הם התגובות השונות של אדם הראשון להתמעטות האור בכל יום?

• **למה** הוא מחליט בשנה הבאה להפוך גם את הימים של צום ותחינה לימים טובים?

• **איך** המדרש הזה מוסיף משמעות להדלקת נרות חנוכה?

אדם הראשון מגיב אל הלא נודע בחרדה. הוא מאשים את עצמו שעולמו מתקרר לסיום בגלל חטאיו. חסר אונים, הוא צם ומתפלל בתקווה להחזיר את הקשר עם אלוהים ולהציל אותו מהאובדן.

באופן מפתיע, אדם לא מוצא נחמה מחידוש הקשר עם אלוהים. הקב"ה לא נותן לאדם התראה מראש שהימים הולכים להתקצר, וגם לא מסביר לאדם לאחר מעשה מה התרחש. הקשר נשאר מנותק והאדם צריך להתמודד לבדו. רק דרך התעקשותו להמשיך הלאה הוא מגלה בכוחות עצמו שאחרי הימים הכי מפחידים של התגברות החושך בסופו של דבר האור חוזר ומתעצם. האדם מתנחם בהבנה שעולם כמנהגו נוהג.

אבל נשאלת השאלה מדוע בשנה הבאה הוא קובע את הימים שלפני ואחרי תקופת השנה (היום הקצר בשנה) לימים טובים? ברור לנו שחזרת האור לחיים היא הזדמנות לחגוג, אבל למה דווקא כשהחושך מתעצם קבע אדם הראשון ימים טובים? ציון הימים של חושך לשנה הבאה מצביע על כמה תובנות חשובות של אדם הראשון.

אבל זה לא עובד, ובניו הראשונים מתים. בעקבות כך יהודה מבין שמי שמיאש מהחיים אינו יכול לתת חיים. אולי בעולם הפיזי יכול להיות משהו שהוא רק צינור וכלי. אבל בדברים מהותיים, אצל הקב"ה, "הצינור ששולח חיים חייב גם הוא להיות של חיים". רק אחרי שיהודה הבין את זה וחזר להאמין בעצמו ובתכלית חייו, גם התולדות שלו יכלו להיות בני קיימא.

שימו לב שבטקסט הביטוי "חיי שעה" משמש דווקא לתיאור של השלב הראשון בהתמודדות של יהודה. לכאורה זה מוזר - דווקא בשלב הזה יהודה הצליח לשים בצד את הכאן ועכשיו ולאמץ פרספקטיבה נצחית ואמונה עיוורת בעתיד חיובי - "חיי עולם"! אומר מי השילוח: לא ולא. האמונה בעתיד אוטופי רחוק היא כלי עוצמתי המעניק את החוסן הנדרש כדי לשרוד מציאות שבורה. "עם ישראל לא מפחד מדרך ארוכה". אבל בפרספקטיבה זו ההווה הוא "חיי שעה", משהו שצריך לעצום עיניים לעבור אותו איכשהו. ואז העולם נשאר שבור. כדי להצליח לרפא את השבר במציאות, מה שנדרש זה אמון בהווה. כאשר בעומק הקושי אנו מצליחים לתת אמון בעצמנו ובחיים האלוקיים המפעמים בנו בכל יום ויום - אז אנחנו זוכים לבנות לחיי עולם.

אני מאמין (שחקי שחקי) / שאול טשרניחובסקי

שִׁחְקִי, שִׁחְקִי עַל הַחֲלוּמוֹת,
זוֹ אֲנִי הַחֹלֵם שָׁח.
שִׁחְקִי כִּי בְּאָדָם אֲאָמִין,
כִּי עוֹדְנִי מֵאָמִין בָּךְ.

כִּי עוֹד נִפְשֵׁי דְרוֹר שׁוֹאֲפֹת,
לֹא מְכַרְתִּיהָ לְעַגְל-פֶּז,
כִּי עוֹד אֲאָמִין גַּם בְּאָדָם,
גַּם בְּרוּחֹו, רוּחַ עֵז.

רוּחוֹ יִשְׁלִיךְ כְּבִלֵי-הַבָּל,
יְרוּמְמֵנוּ בְּמַתִּי-עַל;
לֹא בְרַעַב יָמוּת עֶבֶד,
דְּרוֹר – לְנִפְשׁ, פֶּת – לְדָל.

שִׁחְקִי כִּי גַם בְּרַעוֹת אֲאָמִין,
אֲאָמִין, כִּי עוֹד אֲמַצֵּא לָב,
לֵב תְּקוּתִי גַם תְּקוּתֶיךָ,
יְחוּשׁ אֲשֶׁר, יִבִּין כָּאֵב.

אֲאָמִינָה גַם בְּעֵתִיד,
אֵף אִם יִרְחַק זֶה הַיּוֹם,
אֶךְ בֵּא יִבֵּא – יִשְׁאוּ שְׁלוֹם
אֶז וּבְרָכָה לֵאמֹס מְלֵאִם.

יָשׁוּב יִפְרַח אֶז גַּם עַמִּי,
וּבְאֶרֶץ יִקוּם דּוֹר,
בְּרִזְל-כְּבִלְיוֹ יוֹסֵר מִנּוּ,
עַיִן-בְּעַיִן יִרְאֶה אוֹר.

יְחִיהֵ, יֵאָהֵב, יִפְעַל, יַעֲשֵׂה,
דּוֹר בְּאֶרֶץ אֲמִנָּם חַי,
לֹא בְּעֵתִיד – בְּשָׁמַיִם,
חַיִּי-רוּחַ לוֹ אֵין דִּי.

אֶז שִׁיר חֲדָשׁ יִשִּׁיר מִשׁוֹרָה,
לִיפִי וְנִשְׁגָּב לְבוֹ עַר;
לוֹ, לְצַעִיר, מַעַל קְבָרֵי
פְּרָחִים וְלִקְטוֹ לְזָר.

למרות שהוא אכל מעץ הדעת, אדם מבין שחיים מחוץ לגן דורשים מאמץ להתמודד מול אתגרים. אדם חוגג את היכולת שלו ללמוד מחוויות החיים על עצמו ועל דרכו של עולם. בנוסף, אדם הראשון רוצה להנכיח שדווקא בתוך הרגעים הכי חשוכים מוכרחים לאזור כוחות כדי למצוא את הניצוץ של אור שימשיך ויתעצם בתוך חיינו.

מעוז צור ישועתי לך נאה לשבח.
תכון בית תפלתי ושם תודה נזבח.
לעת תכין מטבח מצר המנבח.
אז אגמור בשיר מזמור חנכת המזבח.

רעות שבעה נפשי ב'גון כחי כלה.
חיי מררו בקושי בשעבוד מלכות עגלה.
ובידו הגדולה הוציא את הסגלה.
חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה.

דביר קדשו הביאני וגם שם לא שקטתי.
ובא נוגש והגלני. כי זרים עבדתי.
ויין רעל מסכתי כמעט שעברתי.
קץ בבל, זרבבל, לקץ שבעים נושעתי.

פרות קומת ברוש, בקש אגני בן המדתא.
ונהיתה לו לפח ולמוקש וגאותו נשבתה.
ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית.
רב בניו וקניניו על העץ תלית.

יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים.
ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים.
ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים.
בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים.

חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה.
נקם נקמת דם עבדיך מאמה הרשעה.
כי ארכה לנו השעה ואין קץ לימי הרעה.
דחה אדמון בצל צלמון, הקם לנו רועה שבעה.

שבת הדר

מלון ניר-עציון

ג'-ה' בניסן, תשפ"ד
11-13.4.2024

שבת של תפילה שוויונית, לימוד, ניגונים ומפגש עם קהילת הדר.
בואו לחוות שיעורים עם סגל הדר ותפילות עוצמתיות, לשתף
עיניים בירוק הכרמל ולקשור קשרים חדשים וישינים.

הדר
HADAR
תורה · עבודה · חסד

הרשמו עכשיו!

סדר הדלקת נרות חנוכה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר (שֵׁל) חֲנֻכָּה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה

בלילה הראשון מוסיפים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחֲנֻכָּה וְקִיּוּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזֶמַן הַזֶּה

הַנְרוֹת הללו שאנו מדליקין, על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי החנוכה הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסִיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך.

מְעוֹז צור ישועתי לך נאה לשבח.
תכון בית תפילתי ושם תודה נזבח.
לעת תכין מטבח מצר המנבח.
אז אגמור בשיר מזמור חנכת המזבח.

מְזִמּוֹר שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי' כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי' אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי' העלית מן שאול נפשי חייאתי מירדתי בור: זמרו ליי' חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בלאמוט לעולם: אליך יי' אקרא ואלאדני אתחנן: שמע יי' וחנני יי' היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי' אלהי לעולם אודך: